

CZÚTH BÉLA

GEISERICH ÉS VANDÁLJAI RÓMÁBAN (455. JÚN. 2—16.)

(A Nyugat-Római Birodalom politikai felbomlásának történetéhez)

III. Valentinianus meggyilkolásakor (455. márc. 16.) meghalt a Theodosius-dinasztia utolsó férfi tagja. Róma császári trónjára Petronius Maximus (455. márc. 17—máj. 31.) került, akit azzal vádoltak, hogy bűnrészes és haszonélvezője volt Aetius és III. Valentinianus meggyilkolásának. Az új császár kiereszkolta, hogy III. Valentinianus özvegye, Eudoxia házasságot kössön vele, az özvegy egyik leánya (Eudocia vagy Placidia?) pedig Petronius Maximus fiával, Palladiusszal, akit Caesarra neveztek ki.

Petronius Maximus a Theodosius-dinasztiába való kettős beházasodás ellenére sem tudta megnyerni sem a szenátori arisztokrácia sem a hadsereg támogatását, és trónbitorlónak tekintette őt Marcianus keletrómai császár és Geiserich vandál király egyaránt.

Az új kormányzat csődjét bizonyítják Sidonius Apollinaris szavai, mikor Petronius Maximus uralkodását jellemezve „a polgárok, a katonák és a szövetségesek zavargásai”-ról¹ ír.

Geiserich vandál király (428—477) Petronius Maximus súlyos bel- és külpolitikai nehézségeit kihasználva — és talán Eudoxia hozzáküldött segélykérő levelét ürügynek tekintve — flottájával megjelent Róma kikötőjében 455. május 31-én. A Város pánikba esett népe és előkelői, köztük a császár is, menekült. Eközben a „nép lázadása és a katonai zendülés”² során Rómában megölték Petronius Maximust (és fiát Palladiust is)³

I. Leó pápa eléje ment a védtelen Városba kardcsapás nélkül bevonuló Geiserichnek, s elérte nála, hogy bár két hétig módszeresen fosztogatott (jelentős értékű kincseket és nemesfémeket, szakképzett kézművesek tömegeit, több előkelő szenátort, valamint a császári család nőtagjait hurcolta magával), mégis „a gyújtogatástól és öldökléstől ... tartózkodott”⁴. Geiserich vállalkozását teljes sikerrel vitte végig, és visszatért Karthagóba.

¹ Sid. Apoll. ep. II. 13,5 (ed.: A. LOYEN, Budé 1960): „turbulentissime rexit inter tumultus militum popularium foederatorum”.

² Hydat. 162 (ed.: TH. MOMSEN, MGH AA XI 1894): „in ipsa urbe tumultu populi et seditione occiditur militari”.

³ W. ENSSLIN: PW-RE XIV (1930) 2543—2545. A. SOLARI: La crisi dell'Impero Romano, Milano 1937, t. IV. 1—20. E. STEIN: Histoire du Bas-Empire, t. I. ed.: J.—R. PALANQUE, Paris 1959, 365—367. B. CZÚTH: Petronius Maximus — Kaiser der italienischen Senatorenaristokratie (455). Oikumene 3 (1979) (s. a).

⁴ Prosper, Epit. Chron. 1375 (ed.: TH. MOMMSEN, MGH AA IX 1892): „urbem omni praesidio vacuam Gisiricus optinuit, occurrente sibi extra portas sancto Leone episcopo, cuius supplicatio ita eum deo agente lenivit, ut, cum omnia potestati ipsius essent tradita, ab igni tamen et caede atque suppliciis abstinere”.

Ennyit olvashatunk ki a Geiserich 455. évi Róma elleni hadjáratára vonatkozó számos egykorú és későbbi forrásból⁵. Az események okait és eredményeit a modern kutatók eltérően értékelik. Itt a vállalkozás okainak meghatározásához kívánunk hozzájárulni.

Geiserich Róma elleni hadjáratának külpolitikai okait kutatva vissza kell tekintenünk a nyugatrómai—vandál—nyugati-gót kapcsolatok alakulására a hunok ellen vívott catalaunumi csata (451) idejéig.

III. Valentinianus és Aetius kormányzata a barbár népek támadásait nem tudta kivédeni, ezért néhány barbár néppel kiegyezett, hogy ellenállhasson a többieknek. A jelentős katonai erővel rendelkező, és államukat egyre sikeresebben kiépítő hunok, vandálok és nyugati-gótok a Birodalom ellen indított támadásaik átmeneti feltartóztatása utáni békeszerződésekben kétes értékű katonai támogatást ígértek a Birodalomnak, s ezért a *foedus* vagy a *hospitalitas* keretei között bizonyos kedvezményeket kaptak. Királyaik és arisztokráciájuk katonai erejük tudatában nem elégedtek meg ezzel, hanem szuverenitásuk elismertetésére, sőt (a patríciusi méltóság elnyerésével, vagy a császári családba való beházasodással) a Birodalom feletti hatalom megszerzésére törekedtek.

A hun, a vandál, és a nyugati-gót társadalom és állam fejlettsége az 5. század közepén e népek uralkodó osztályainak szilárd alapot biztosított ahhoz, hogy ne ériék be sem a *foedus*, sem a *hospitalitas* Rómától függőséget jelentő perspektívájával. Királyaik a Birodalommal szemben szuverén uralkodókként léptek fel, és szuverenitásukat el is ismertették a Birodalommal: a hunok 434-től, a vandálok 442-től, a nyugati-gótok 475-től⁶.

Attila, a szuverén szövetséges, a Birodalomba való beépülési kísérletei után 451—452-ben vezetett hadjárataival a Birodalom kívülről, katonai erővel való meggyengítésére, vagy talán megdöntésére vállalkozott, hogy saját birodalma területeit növelje.

Geiserich vandál király ezekben az években szövetségi viszonyban volt ugyan a Nyugat-Római Birodalommal, mégsem nyújtott katonai támogatást a hunok ellen. A catalaunumi csata idején semlegesen tartózkodó magatartást tanúsított, sőt alaposan gyanúsítható azzal is, hogy szívélyes diplomáciai kapcsolatban állt Attilával⁷.

A vandál királyság és a Nyugat-Római Birodalom 442-ben kötött szerződését a vandálok részéről Geiserich és a vandál arisztokrácia kötötte Rómával. Az egykori afrikai provinciák római nagybirtokosai mit sem tehettek e szövetségi viszony megszilárdításáért, hisz őket a vandálok jórészt megfosztották birtokaiktól, üldözték az

⁵ Szinte a teljes forrásanyagot rendszerezte: L. SCHMIDT: *Geschichte der Wandalen*². München 1942, 78.

⁶ Hunok: E. A. THOMPSON: *A history of Attila and the Huns*. Oxford 1948, 63—75. F. ALTHEIM: *Attila und die Hunnen*. Baden-Baden 1951, 101—107. Vandálok: H.-J. DIESNER: *Das Vandalenreich*. Leipzig 1966, 57, 111—117. CH. COURTOIS: *Les Vandales et l'Afrique*. Paris 1955, 233—248. Nyugati-gótok: W. SEYFARTH: *Römische Geschichte*. Kaiserzeit. Bd. 2. Leipzig 1974, 512—513. III. Valentinianus 439-ben elismerte ugyan a nyugati-gót szuverenitást, de Róma és a nyugati-gótok viszonya 439—475 között annyi változáson ment át, hogy 475-ig a nyugati-gót szuverenitást inkább formálisnak, mint valóságosnak tekinthetjük. Ebben az időben fokozatosan kialakult a nyugati-gót államszervezet is: A. P. Корсунский: *Готская Испания*. Москва 1969, 262—298.

⁷ Jord. *Get.* 184—186. (ed.: Th. MOMMSEN, MGH AA V, 1 1882). Priszkosz, fr. 15 (ed. C. MÜLLER, FHG 1868). SZÁSZ B.: *A hunok története*. Attila nagykirály. Budapest 1943, 268—269. THOMPSON: *A history of Attila*. 207. F. ALTHEIM: *Geschichte der Hunnen*. Bd. IV. Berlin 1962, 313. A. GITTI: *Ricerche sui rapporti tra i Vandali e l'Impero Romano*. Bari 1953, 49—52. CH. COURTOIS: *Rapports entre Wisigoths et Wandalen*. I Gothi in Occidente. Spoleto 1956, 499—507, 503. F. M. CLOVER: *Geiserich and Attila*. *Historia* 22 (1973) 104—117.

arianizmus és a katolicizmus ellentéte ürügyén, és sokukat római területekre való menekülésre kényszerítették.⁸

A hunok támadásait 451—452-ben a Birodalom ellen, és a vandálok semlegeségét, valamint az alaposan feltételezhető diplomáciai együttműködésüket azzal magyarázhatjuk, hogy mindkét nép kívül élt a Birodalom területein, egykori provinciákat és egyéb területeket foglaltak el, és egyik államban sem volt az egykori római nagybirtokos osztály olyan helyzetben, hogy egy rómaparát politikát akár csak rövid időre is meg tudott volna szilárdítani.

A Nyugat-Római Birodalom szövetségesei a hunokkal szemben a Birodalmon belül élő népek voltak, elsősorban a nyugati-gótok. Ezeket 451 előtt mind a vandálok, mind pedig a hunok ki akarták szakítani a Birodalom szövetségesei közül. Kísérletek történtek egy Róma elleni vandál—nyugati-gót, és egy hun—nyugati-gót szövetség megteremtésére is, ami a hun—nyugati-gót—vandál koalíció kialakulását készítette elő. Ebben Attila mellett Geiserichnek is fontos szerepe volt. Róma csak szívós diplomáciai erőfeszítések árán tudta megakadályozni a vandál—nyugati-gót szövetség létrejöttét. Ugyancsak erőfeszítéseibe került a nyugati-gótokat, a hunok lehetséges szövetségeseit a római koalícióba bevonni. A nyugati-gót—római szövetség megmentése mindkét esetben sikerült. Nem csupán azért, mert a nyugati-gótok ekkor még belül éltek a Birodalom határain a *hospitalitas* és *foedus* keretei között, és szuverenitásuk nem volt teljes értékű, hanem azért is, mert a gallo-római nagybirtokos osztály fontos szerepet játszott a kialakuló nyugati-gót államban. Amikor a nyugati-gót és a gallo-római arisztokrácia fegyveresen ellenállt a pusztító és hatalmas hun birodalomnak, tulajdonképpen önmagát mentette meg, és nem a gyenge és felbomló Nyugat-Római Birodalmat.⁹

Geiserich diplomáciai vereséget szenvedett Catalaunumnál és Nedaonál: a hun birodalom felbomlott, a vandál—nyugati-gót szövetség megteremtéséről is le kellett mondania.

A nyugati-gót—nyugatrómai kapcsolatok megromlottak ugyan Thorismund (451—453) alatt, de II. Theodorich (453—466) idején helyreállt a régi jó viszony: a nyugati-gótok lettek Róma első számú szövetségesei, s ebben fontos szerepe volt a gallo-római arisztokráciának is. 454-ben már nyugati-gótok harcoltak Hispániában a bagaudák ellen.¹⁰

A vandálok és Róma kapcsolata a vandálok 451—452. évi semleges, sőt kétértelmű magatartása ellenére 451 és 455 között jónak, sőt egyre javulónak tűnik. Ennek alapja a 442-ben kötött nyugatrómai—vandál szerződés, amit 445-ben még tovább erősített III. Valentinianus leányának, Eudociának eljegyzése Geiserich fiával, Hunerichkel. A Theodosius-dinasztiával létrejött családi kapcsolat erősítette Geiserich hatalmát a vandál királyságban, jogcímet biztosított számára a nyugati-római ügyekbe való beavatkozásra, sőt fia számára a császári trón megszerzésére is.¹¹

A vandálok megtartották 442-ben Rómával kötött szerződésüket. Nem fosztogatták 445—455 között a római területeket, kedvező volt számukra a Kelet-Római

⁸ Nov. Valent. II. 3 (443. aug. 17.); VI. 3 (444. júl. 14.); XXXIV (451. júl. 13.); ed.: Тн. Моммсен—Р. М. Мейер, 1905. Г. Г. Дилигенский: Северная Африка в IV—V веках. Москва 1961, 252—256. H.-J. Diesner: Der Untergang der römischen Herrschaft in Nordafrika. Weimar 1964, 182—185.

⁹ E.-F. Gautier: Genséric. Paris 1935, 230. Diesner: Das Vandalenreich. 63. В. Т. Сиротенко: История международных отношений в Европе во второй половине IV—начале VI в. Пермь 1975, 180—181.

¹⁰ L. Schmidt: Die Ostgermanen², München 1941, 478—480. Hydat. 158.

¹¹ Schmidt: Gesch. d. Wandalen², 76—77.

Birodalom Marcianus (450—457) korabeli passzív vandál-politikája is, és a nyugatrómai kormányzat is igyekezett fenntartani ezt a helyzetet Róma gabonaellátása érdekében.

Geiserichnek nem kellett sokáig várnia, hogy 451-ben elszenvedett diplomáciai veresége után újra az ő javára billenjen a mérleg. Ez a nyugatrómai kormányzat belső válsága miatt be is következett.

III. Valentinianus megölte Aetiust (454. szept. 21.), azt a hadvezért és politikust, aki legyőzte a hunokat, aki a nyugati-gót—római szövetség híve volt, s aki nem csak 451-ben húzta keresztül Geiserich diplomáciai terveit, hanem mikor Gaudentius nevű fiát eljegyezte a császár leányával (Placidia vagy Eudocia?), keresztelte Geiserichnek a dinasztiahoz fűződő kapcsolatait is. Aetius meggyilkolása javította Geiserich helyzetét.

Karthagó hosszabb ideje betöltetlen püspöki székébe 454. okt. 24-én „III. Valentinianus kérésére” újra katolikus püspököt ültettek, Deogratias. Lehetséges, hogy a Hydatius¹² által említett, III. Valentinianus által „a királyokhoz és a népekhez” küldött követek közül egyik Geiserichhez ment, tájékoztatta őt Aetius haláláról, és kérte a püspök kinevezését.

Deogratias kinevezését több kutató kizárólag Aetius halálával, III. Valentinianus és Geiserich közeledésével magyarázza. Így a nyugatrómai és vandál külpolitikai változásokat túlságosan egyes személyek akaratához, sorsához kötik. A Birodalom belpolitikai változásaira még csak tekintettel vannak, de a vandál királyságban tapasztalható belpolitikai tapogatódzásokra fordulatokra már nem. Deogratias beiktatásának külpolitikai okai mellett (III. Valentinianus és Geiserich közeledése Aetius halála után; a püspök kinevezésével Geiserich enged a császár kérésének), fontosnak tartjuk az ügy belpolitikai oldalát is: a vandálok és a köztük élő rómaiak (katolikusok) viszonyának némi javulását; annál is inkább, mert ez Róma kifosztása után is kitapintható volt.

III. Valentinianus meggyilkolása (455. márc. 16). gyökeresen megváltoztatta a római—vandál kapcsolatokat, s a körülmények Geiserich számára lehetővé tették a kezdeményezést.

Geiserich a császár halála után érvénytelennek tekintette a vele kötött római—vandál szerződést, és (mivel Eudoxia császárnő állítólag segítséget kért tőle) flottájával megjelent Róma előtt. Ez a hagyományos magyarázat Geiserich 455. évi hadjáratára, amit néhány mozzanattal ki kell egészítenünk.

Az új császár, Petronius Maximus (455. márc. 17—máj. 31.) a nyugati-gótokkal való együttműködést szorgalmazta, ami aligha lehetett Geiserich kedvére. Bár arról nem tudunk, hogy Maximus a vandálokhoz közeledett volna, azt mégsem hisszük, hogy provokálta volna Geiserichet. Véleményünk szerint Maximus fia, Palladius nem Hunerich jegyesét Eudociát, hanem Placidiát vette feleségül. Maximus pénzein — mint más korabeli császárok pénzein is — az emberfejú kígyó bizonynyal a vandálok elleni propaganda jelképe; mégsem tulajdonítunk ennek sem nagyobb jelentőséget, hisz a vandálokkal szemben passzív Marcianus pénzein is ott az emberfejú kígyó¹³.

¹² Vict. Vit. I. 24 (ed.: C. HALM, MGH AA III, 1 1879): „factum est supplicante Valentiniano Augusto, Carthaginensi ecclesiae post longum silentium desolationis episcopum ordinari nomine Deogratias”. Hydat. 160: „Aetius ... occiditur ...” Hydat. 161: „His gestis legatos Valentinianus mittit ad gentes”. DIESNER: Das Vandalenreich. 62—63.

¹³ St. I. OOST: Galla Placidia Augusta. Chicago 1968, 305. P. COURCELLE: Le serpent à face humaine dans la numismatique imperiale du Ve siècle. Mélanges A. PIGANIOL. Paris 1966, 342—353.

A vandál királyság katonai ereje, flottája és szárazföldi hadserege 455-ben gyengébb volt, mint egy esetleges szövetséges kelet- és nyugatrómai és a nyugati-gót katonai erő. Geiserich agresszív fellépése 455-ben a „legjobb védekezés a támadás” elvén alapult. Kihasználta, hogy Petronius Maximust Marcianus nem ismerte el, hogy a nyugati-gótok távol voltak, hogy Rómában anarchia volt, és támadott¹⁴.

A vandál királyság belső viszonyai is támadásra ösztönözték Geiserichet. A vandál arisztokrácia nem arra akarta kihasználni a 422-ben Rómával kötött szerződést, hogy beépüljön a Birodalomba, hanem hogy saját királysága területét megvédje és kiterjessze. Ezt készítette elő ekkoriban belpolitikailag a helyi mór, illetve római lakosság és a vandálok viszonyának bizonyos mértékű javítása. A mórok 455-ben először vettek részt a vandálok hadjáratában¹⁵. Deogratias 454 végén nevezték ki püspökné, és 455-ben, Róma kifosztása után ő sok Karthágóba hurcolt hadifoglyot váltott ki, és ápolta. A vandál királyság területéről korábban elűzött vagy elmenekült előkelő rómaiak közül 445 után többen visszatérhettek otthonukba és vagyonukat is visszakaphatták¹⁶. A vandál királyság belpolitikájának ez a változása biztosította a vandálok Róma elleni hadjáratai alkalmával a mórok fegyveres részvételét és a helyi római (katolikus) lakosság hallgatólagos egyetértését. Mindez a 455. évi, és az ettől kezdve állandósuló Róma elleni támadások belpolitikai előkészítését szolgálta.

Geiserich hajóhada 455. május 31-én érkezett Róma kikötőjébe (Portus-ba). Csapatai partraszálltak, majd a Várostól hat milia-nyira (= ὥς ἔστος? ¹⁷) nyomultak előre, és ott várakoztak.

Rómában a hírre az anarchiát pánik súlyosbította. Nem tudjuk, Geiserich eredeti tervében szerepelt-e a Város környékének földulása, kifosztása mellett a Város ostroma és bevétele. Ilyen jellegű vállalkozások során a vandál hadsereg nem szokott városokat ostromolni. Rómát nem is kellett megostromolnia Geiserichnek, mert Maximus a Város védelmét meg sem szervezte. A lakosság menekült. A császárt a pánikba esett nép és a fellázadt katonaság megölte. Ezután nem volt senki Rómában, aki a védelemmel törődött volna.

Avitus, akit Petronius Maximus *magister militum praesentalis*-nak nevezett ki, ezekben a napokban kezdett a nyugati-gótokkal tárgyalni Galliában¹⁸. Róma nyugati-gót katonai támogatást így nem kaphatott. Geiserich partraszállásakor kiderült, hogy Róma ekkor veszélyesebb helyzetben volt, mint Attila itáliai hadjárata idején, amikor a tenger felől el lehetett látni élelemmel. Geiserich meggátolta a Város élelemmel való ellátását; a tenger felől blokád alá vette Rómát¹⁹. Ezért a vandál sereg semmi ellenállással nem találkozott és nem is találkozhatott. Mégis csak a partraszállás utáni harmadik napon vonult be a Városba.

¹⁴ A. SOLARI: La crisi dell'Impero Romano. t. IV. 11. COURTOIS: Les Vandales. 232, 340.

¹⁵ E. A. THOMPSON: The foreign policies of Theodosius II and Marcian. *Hermathena* 76 (1950) 58—75. DIESNER: Das Vandalenreich. 64.

¹⁶ Vict. Vit. I. 25—26; Vita Fulgentii, AA SS I. Jan. I. 32; DIESNER: Das Vandalenreich. 58. H.-J. DIESNER: Mobilität und Differenzierung des Grundbesitzes im nordafrikanischen Vandalenreich. *AAntHung* 15 (1967) 347—358, 353.

¹⁷ Joh. Ant. fr. 201, 6. O. SEECK, *Geschichte des Untergangs der antiken Welt*. Bd. VI. Stuttgart 1920, 473. GITTI: Ricerche. 92. COURTOIS: Les Vandales. 194. n. 7.

¹⁸ Sid. Apoll. *carm.* VII. 376—378. 441—443, 450—451. K. F. STROHEKER: Der senatorische Adel im spätantiken Gallien. Tübingen 1948, 153.

¹⁹ VÁRADY L.: Későrómai hadügyek és társadalmi alapjaik. Budapest 1961, 252.

Mire várt Geiserich három napig Róma előtt? Prosper Tiro szerint Leo pápa talán a partraszállás utáni harmadik napon — mikor a vandál sereg már elindult a Városba — Geiserich elé „*ment a városkapun kívülre*” és „*annyira lecsillapította, ... hogy bár hatalmának mindent kiszolgáltattak, mégis a gyűjtögetéstől és az öldökléstől... tartózkodott*”²⁰. Leo pápa az utolsó pillanatban és egyedül vállalkozott arra, hogy képviselje a Város lakosságát. Ekkor Geiserich már tapasztalhatta, hogy a védelemről senki nem gondoskodott. Ezért járt sokkal kevesebb eredménnyel Leo Geiserichkel való tárgyalása, mint Attilával való találkozása 452-ben. Nyugati forrásaink közül csak Prosper és Victor Tonnennensis említik Leo és Geiserich találkozását. A többi nyugati szerző éppúgy hallgat róla, mint bizánci forrásaink. Az arianus Geiserich aligha a katolikus Leo követtségét várta három napig Róma előtt.

Geiserich várakozását egyedül katonai szempontok indokolták. Véleményünk szerint addig várt, míg egész hajóhada megérkezett; míg megbizonyosodott arról, hogy Róma nem tanúsít semmi ellenállást, és az itáliai csapatok (Maorianus?) nem avatkoznak közbe.

Geiserich serege azután bevonult Rómába, két hétig megszállva tartotta (jún. 2—16.) majd kincsek és foglyok tömegét vitte magával Karthagóba.

Eudoxia, III. Valentinianus özvegye, és két lánya, Eudocia és Placidia voltak a legelőkelőbb foglyok. Nem Eudoxia hívására jött Rómába Geiserich²¹. Még ha kérte is őt Eudoxia, hogy szabadítsa meg Maximustól, Geiserich ezt csak ürügyül használta a számára a legkedvezőbb helyzetben már elhatározott támadás indoklására.

III. Valentinianus halála után az özvegy császárnénak nem volt döntő hatása az eseményekre. A trónra Petronius Maximus jutott, annak ellenére, hogy Eudoxia jelöltje Maorianus volt. Különös, hogy Maorianus később császárként vandál-ellenes politikát folytatott. Mikor Geiserich a Városba indult, Leo pápa tárgyalt vele. Ha valóban Eudoxia hívta Rómába Geiserichet, s ha a császárnő (és hívei?) valóban a római—vandál együttműködés híve volt, mért nem ment a pápával együtt ő, vagy követe is Geiserich elé? Azok a források, melyek szerint Eudoxia hívta Geiserichet Rómába, csak Eudoxia sérelméről írnak (kényszerítették, kössön házasságot Petronius Maximusszal), de leánya, Eudocia és Hunerich, Geiserich fia sérelméről (állítólag éppen Eudociát kényszerítették arra, hogy Palladiusszal házasságot kössön,) nem. Ki volt Palladius felesége: Eudocia vagy Placidia?

Eudocia és Hunerich 445 óta jegyesek voltak. Miért nem kötöttek 455. jún. 2—16. között Rómában házasságot? Egy ilyen házasságkötés a Birodalom trónjára ültette volna Geiserich fiát. Kettejük házasságát mégis csak később, Karthagóban kötötték meg, és Hunerich nem római császár lett, hanem vandál trónörökös maradt.

A vandálok 455. júniusi Róma elleni hadjáratában Eudoxiának mindössze annyi szerepe volt, hogy leányaival együtt Geiserich fogságába került, aki őket ezután bel- és külpolitikája eszközeként használta fel. Eudocia Hunerich feleségeként emelte férje tekintélyét a vandál arisztokrácia előtt. Eudoxiát a későbbi tárgyalásokon Rómával és Konstantinápolyal szemben ütkártyaként használta fel Geiserich. Placidia ekkor már Olybrius jegyese vagy felesége volt, és Geiserich talán már 455-ben gondolt arra, hogy Olybriust saját jelöltjeként a császári trónra ülteti²².

²⁰ Prosper, 1375 (szövege: 1. jegyzet). Vict. Tonn. 455. (ed.: TH. MOMMSEN, MGH AA XI. 1894).

²¹ P. LAMMA: Ancora sull'invito di Eudossia a Geiserico. Convivium 8 (1936) 586—588. Az ellenkező álláspont részletesen: GITTI: Ricerche. 67—81.

²² F. M. CLOVER: The family and early career of Anicius Olybrius. Historia 27 (1978) 169—196, 194.

A Rómából elhurcolt foglyok tömegéből a császári család nőtagjain kívül név szerint csak Aetius fiát, Gaudentiust említi a kortárs Hydatius²³. Vajon csak azért, mert Hydatius elismeréssel írt Aetiusról is, vagy mert Aetius fia valamiképpen kiemelkedik a foglyok közül? Gaudentius jegyessége III. Valentinianus leányával (Eudocia vagy Placidia?) Aetius meggyilkolása után nyilván felbomlott. Magyarázatot Ióánnész Antiokheusz ad: Geiserich igényt tartott III. Valentinianus és Aetius vagyonára, akiknek gyermekei az ő foglyai voltak. Ezzel indokolta 455 után Itália elleni fosztogató vállalkozásait.

Geiserich Róma elleni 455. évi hadjáratának eseményeihez később néhány olyan epizódot is fűztek, melyeket a mai kutatás elutasít. Bár Euagriusz szerint Geiserich felgyújtotta Rómát, a kortársak beszámolóját fogadjuk el: Geiserich „gyújtogatás és öldöklés nélkül” fosztotta ki a Várost²⁴. Nem igazolják az újabb kutatások Paulus Diaconus beszámolóját sem, mely szerint Geiserich 455-ben Campaniát is kifosztotta. Az ide vonatkozó legendák az Alarich 410. évi itáliai hadjáratára vonatkozó hagyományból származnak. Leo pápa beszédét, melyet állítólag Geiserich Rómából való kivonulása után mondott el, újabban egy az Alarich 410-ben, Rómából való kivonulása napján évenként rendezett hálaadó ünnepen elmondott beszédnek tekintik.

A vandál királyság számára komoly hasznót hozott Róma kifosztása. H.-J. Diesner részletesen elemezte ezt²⁵. A zsákmány sok-sok nemesfémet, s ami fontosabb, munkaerőt biztosított a vandáloknak, sőt Eudoxia és leányai révén politikai ütőkártyát is. A vandálok fennhatósága alá kerültek 455-ben Észak-Afrika maradék római területei, valamint a Balearok, Korzika, Szardínia és Szicília. A vandál királyság területének növekedése egyúttal védelmi övezetének előretolását is jelentette.

A katonailag viszonylag gyenge vandál királyság a zavaros nemzetközi helyzetet használta ki 455-ben az anarchia által meggyengített Róma kifosztására, saját területeinek növelésére. A zavaros nemzetközi helyzet a vandál királyság katonai gyengeségét az 5. század későbbi évtizedeiben is elleplezte.

BÉLA CZÚTH

GEISERICH UND SEINE WANDALEN IN ROM

(2—16. Juni 455)

Die Flotte der Wandalen landete am 31. Mai 455 im Hafen von Rom. Die Bevölkerung der Stadt ergriff die Flucht und der Kaiser Petronius Maximus wurde „*tumultu populi et seditione... militari*” (Hydat. 162) getötet. Der Papst Leo erschien am Tor der Stadt vor Geiserich und erreichte, dass jener sich „*ab igne... et caede atque suppliciis*” (Prosp. 1375) enthielt, aber zwischen dem 2. und 16. Juni die Stadt methodisch ausplünderte.

Der Anfall Roms durch Geiserich wird damit begründet, dass der im Jahre 442 abgeschlossene Vertrag zwischen Rom und den Wandalen nach dem Tod III. Valentinians ausser Kraft trat. Die andere Begründung, derentsprechend Geiserich durch Eudoxia, die Witwe des Kaisers gegen Petronius Maximus zu Hilfe gerufen wurde, ist ungeschichtlich.

²³ Hydat. 167; Priszkosz, fr. 30; Joh. Ant. fr. 204. VÁRADY: Későrómai hadügyek. 185, 253.

²⁴ Euagr. H. E. II. 7 (Migne PG 86,2). Nik. Kalliszt.: E. H. XV. 11 (Migne PG 147). Prosper, 1375; Vict. Tonn. 455 (ed.: TH. MOMMSEN, MGH AA XI. 1894). Chron. Gall. a. DXI. 623 (ed.: Th. Mommsen, MGH AA IX. 1892); „*ingresso Geserico sine ferro et igne Roma praedata est*”. Paulus Diac. H. R. XIV. 17 (ed.: H. DROYSSEN, MGH AA II. 1879). COURTOIS, Les Vandales. 195. Leo, Serm. 84 (= 71, ed.: R. DOLLE, SC 1973, t. IV). G. MORIN: Une fête romaine éphémère du Ve s.: l’anniversaire de la prise de Rome par Alarich. Historisches Jahrbuch 53 (1933) 45—50.

²⁵ DIESNER: Das Vandalenreich. 64—65.

Im Jahre 451, zur Zeit der Schlacht bei Catalaunum, waren die Wandalen trotz des mit Rom geschlossenen *foedus* neutral, Geiserich plante sogar zu dieser Zeit eine hunnisch-wandalische Koalition gegen Rom, worauf er nach dem Zerfall des hunnischen Reiches verzichten musste. Der Sieg des Aetius bei Catalaunum war eine diplomatische Niederlage für Geiserich. Zwischen 451—455 kann das Verhältnis zwischen Geiserich und Rom für gut gehalten werden; nach dem Tod des Aetius wurde ein katholischer Bischof nach Karthago ernannt.

Nach der Ermordung III. Valentinians (16. März 455) herrschte Anarchie in Rom. Petronius Maximus konnte ohne innen- und aussenpolitische Unterstützung, ohne die Hilfe des Oströmischen Reiches die Oberhand über die Anarchie nicht gewinnen.

Geiserich ist zu dieser Zeit militärisch schwächer als Rom zusammen mit seinen potentiellen Verbündeten (der oströmischen Flotte und dem westgotischen Heer). Die Zeit der Herrschaft des Petronius Maximus war hingegen sehr geeignet für die Anwendung des Prinzips „Die beste Verteidigung ist der Angriff.“ Geiserich hat Rom ausgeplündert um die Entstehung einer Koalition gegen das Wandalenkönigtum zu verhindern; noch wichtiger war für ihn die Besetzung der noch römischen Gebiete in Nord-Afrika, der Balearen, von Corsica, Sardinien und Sizilien. Er baute eine Verteidigungszone um das Stammgebiet des Wandalenkönigtums aus.

Geiserich plünderte Rom, aber erobern wollte er es nicht. Er liess die Eheschliessung seines Sohns, Hunerich und der Tochter III. Valentinians nicht in Rom veranstalten, obwohl Hunerich in dieser Weise sogar Kaiser Roms hätte werden können. Geiserich schleppte die weiblichen Mitglieder der kaiserlichen Familie als Gefangenen mit sich, und die Ehe von Hunerich und Eudoxia wurde in Karthago geschlossen, so wurde Eudoxia nicht Kaiserin, sondern die Frau des wandalischen Thronfolgers.

Das militärisch relativ schwache Wandalenkönigtum hat die wirre internationale Lage (für die Plünderung Roms und) für die Verstärkung seiner eigenen Verteidigung ausgenützt, sowohl im Jahre 455 als auch in den folgenden Jahrzehnten des 5. Jahrhunderts.